

РОЗДІЛ I Теорія та історія педагогіки

УДК 37.02:372.8.(477)

Тетяна Браніцька

Формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічної сфери у скандинавських країнах

У статті досліджуються досвід формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічного напрямку й особливості викладання конфліктологічних дисциплін в університетах скандинавських країн, зокрема в Норвегії, які можуть бути творчо використані у вітчизняній практиці професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій.

Ключові слова: конфліктологічна культура, соціономічні професії, майбутні фахівці.

Постановка наукової проблеми та її значення. Розвиток системи вищої освіти України в контексті європейського освітнього простору супроводжується процесами глобалізації взаємовідносин різних країн не тільки в економічних питаннях, а й у галузях освіти.

На сучасному етапі розвитку комунікацій створюються широкі можливості обміну набутого практичного досвіду викладачів, який спрямований на підвищення якості власне навчального процесу, розширення та вдосконалення змісту та обсягу навчання, використання інноваційних технологій. Формування та розвиток самостійності, критичного мислення студентів у навчанні, дотримання єдиних вимог і стандартів є ознакою європейського демократичного освітнього процесу.

Зарубіжний досвід конфліктологічної підготовки має бути опрацьований і творчо впроваджений у вітчизняну практику професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери за умов збереження власних кращих здобутків теорії і практики.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Науковці України досліджують проблеми професійної підготовки фахівців в освітніх системах різних країн: Австрії, Великої Британії, Німеччини, Норвегії, Данії, Канади, Польщі, США, Франції та ін. (Н. Абашкіна, Н. Вишнеvsька, Л. Віннікова, Н. Гайдук, І. Зверева, А. Капська, К. Корсак, Т. Кошманова, Г. Лактіонова, Т. Логвиненко, О. Павлішак, В. Поліщук, Л. Пуховська, С. Сисоєва, Н. Ящишин та ін.) [4, с. 61].

У вітчизняних дослідженнях недостатньо представлений теоретичний та практичний досвід формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій у скандинавських країнах, зокрема в Норвегії.

Мета і завдання статті – опрацювання досвіду формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічного напрямку й особливостей викладання конфліктологічних дисциплін в університетах скандинавських країн, зокрема в Норвегії.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Норвегія однією з перших серед європейських країн розпочала реформу своєї системи вищої освіти відповідно до положень Болонської декларації. У цій країні з 2000 р. реалізується двохрівнева модель підготовки «бакалавр – магістр», що була введена для спрощення визнання кваліфікації, яку отримують студенти в різних країнах.

У вищій освіті діє європейська кредитно-трансферна система (ECTS), що дає змогу студентам без перешкод змінювати місця навчання (в разі потреби або інтересу). Студенти можуть самостійно обирати навчальні дисципліни, які вони бажають вивчати, виходячи з необхідної кількості кредитів, котрі потрібно набрати для отримання певного освітньо-кваліфікаційного рівня [5].

У різних країнах світу підготовка фахівців соціономічних професій, зокрема психологів, різниться за змістом програм, їх структурою, методикою і тривалістю викладання, обсягом практичних умінь та набутих навичок. Наприклад, у деяких європейських країнах термін психологічної освіти становить п'ять років, в інших – шість [9, с. 137].

У Норвегії студенти самостійно обирають не тільки предмети психологічних дисциплін та їх об'єм навчального навантаження, а й регулюють темпи вивчення. Тому, щоб реально завершити психологічну освіту та освоїти практичні уміння, навички конфліктологічної культури, норвезьким студентам потрібно інколи і більший термін навчання.

У більшості європейських країн вища освіта здійснюється в університетах, що складаються з факультетів, а останні, у свою чергу, складаються з інститутів (наприклад, у Німеччині та Норвегії).

Психологічна освіта в багатьох країнах за структурою буває загальною та спеціалізованою. Студенти спочатку здобувають загальну психологічну освіту і спеціалізуються лише на останніх курсах. Така система є в Португалії, Фінляндії, Норвегії, Нідерландах, Австрії, Іспанії, Німеччині, Швейцарії, Росії, Данії.

У Норвегії диплом про вищу освіту отримують і після закінчення коледжу, і після закінчення університету. Різниця в тому, що коледж – це спеціалізований, професійний вищий навчальний заклад, а університет у Норвегії завжди вважався і вважається науково-дослідницьким центром.

Коледж у Норвегії – це спеціалізований, професійний вищий навчальний заклад, що надає освіту за однією-двома спеціальностями. Як правило, ці навчальні заклади пропонують різноманітні програми тривалістю до трьох років. Диплом коледжу дає право на продовження освіти в аспірантурі університету.

Нині система підготовки фахівців соціономічної сфери в Норвегії активно розвивається та розширюється. Значну роль у цьому розвитку відіграють принципи вирішення конфліктів на робочому місці, закладені в державному «Законі про виробниче середовище § 1». Згідно із цим законом працівники захищені від переслідувань, насильства, погроз та інших негативних впливів (AML § 4.3). Вони мають «повний захист від фізичної, психічної та моральної шкоди» [12].

Тривалість базової психологічної освіти в Європі зазвичай від трьох до п'яти років.

У деяких країнах, наприклад у Норвегії, студенти на перших курсах вивчають основи філософії та психології, а потім на конкурсній основі можуть бути зараховані на п'ятирічний курс професійної психологічної освіти.

Вивчення психології, як правило, починається з курсу «Вступ до психології» (або «Загальна психологія»). Потім студенти обирають навчальні курси залежно від своїх інтересів і спеціалізації.

Психологічні навчальні дисципліни поділено на дві основні групи: фундаментальні та прикладні. Типовими фундаментальними психологічними дисциплінами в більшості країн є психономіка (ви-вчає сприйняття і пізнання), соціальна психологія, психологія розвитку, психологія індивідуальних відмінностей, біологічна психологія, теорія, методологія і статистика. До прикладних психологічних дисциплін належать такі, як: клінічна психологія, психологія праці та організаційна психологія, педагогічна та шкільна психологія.

Кількість і назва предметних дисциплін в університетах Європи, звичайно, можуть бути різними, але програмний зміст, що розкривається в них, здебільшого однаковий. Обов'язковими компонентами навчання психологів у всіх європейських країнах є професійна практика під керівництвом викладачів психології та захист на заключній стадії навчання дослідницького проекту студента.

Психологію детально вивчають не тільки студенти, які спеціалізуються в цій галузі, а й фахівці іншого соціономічного профілю – соціологи, соціальні педагоги, педагоги, лікарі, соціальні працівники, юристи. У багатьох європейських університетах і спеціальних інститутах студенти, маючи можливість вибору предметів для вивчення, обирають психологію, зокрема, дисципліни в яких включені теоретичні та практичні заняття, що сприяють формуванню конфліктологічної культури. Інтерес до цієї галузі великий, оскільки вона накопичила достатньо багато цікавих і корисних фактів не тільки для загального розвитку людини, а й для вдосконалення конфліктологічної культури як складової частини професійної культури.

У навчальних програмах базової психологічної освіти є три блоки, які в програмах різних країн можуть називатися по-різному, але, по суті, виконують подібні функції: «Дисципліни загальної освіти. Основні дисципліни. Додаткові дисципліни».

Проаналізуємо зміст навчальних планів та навчальних дисциплін студентів одного з найпотужніших університетів Осло, заснованого ще 1811 р., на факультеті психології для з'ясування актуальних проблем і перспектив конфліктологічної підготовки.

Для становлення та розвитку конфліктологічної культури психологічні предмети вивчають не тільки майбутні фахівці-психологи, а й студенти інших напрямів спеціалізації, звичайно, за їх власним бажанням. Ось список предметів, що пропонують студентам соціономічного напрямку цього університету:

1. PSY1101 – Вступ до соціальної психології та психології особистості
2. PSY1200 – Вступ до психології розвитку
3. PSY1900 – Психологія студентської організації
4. SY2011 – Методи дослідження в психології
5. PSY2102 – Соціальне пізнання
6. PSY2205 – Психосоціальний розвиток
7. PSY2405 – Вступ до психології праці
8. PSY2406 – Вступ до психології організації
9. PSY2500 – Зв'язок, мова і соціальні відносини
10. SY2503 – Психологія соціальних меншин
11. PSY3092 – Бакалаврська робота в психології розвитку
12. PSY4201 – Комунікація і мова

Наприклад, під час вивчення курсу PSY1101 – «Вступ до соціальної психології та психології особистості», який складається з двох частин: соціальної психології та психології особистості, дві третини курсу присвячено вивченню соціальної психології; соціального мислення; соціального впливу та соціальних відносин. Третина курсу присвячена сучасним напрямкам психології особистості з акцентом на психобіологічні й соціально-культурні теорії.

Під час проведення лекції «PSY1200 – Вступ до психології розвитку», студенти знайомляться з психологією розвитку особистості та віковою психологією мислення; змістом, формою і засобами спілкування в дошкільному віці, досліджують поведінкові реакції підлітка, аналізують розвиток «Я-концепції» в підлітковому та ранньому юнацькому віці; досліджують сприйняття, когнітивні, лінгвістичні, емоційні особливості особистості.

Контент-аналіз навчальних програм інших фахових дисциплін, зокрема вивчення курсу «PSY2102 – Соціальне пізнання», показує, що цей курс передбачає формування в студентів умінь та навичок міжособистісного спілкування, етичних норм і правил спілкування, вміння встановлювати структуру й особливості розвитку колективних відносин, враховуючи індивідуально-психологічні особливості особистості. Дисципліна «Соціальне пізнання» об'єднує «Соціальну психологію», «Когнітивну психологію» та «Психологію особистості».

Основні теми включають у себе такий матеріал: ключові поняття, схеми і гіпотези, основи соціального сприйняття, які враження ми створюємо на інших людей, стереотипи. Студенти також вивчають культурні відмінності в соціальному пізнанні, мають змогу розібратися в основних психологічних процесах, що впливають на взаємодію між людьми.

Серед знань, необхідних для розвитку конфліктологічної культури та отриманих під час вивчення дисципліни «PSY2406 – Вступ до психології організації», «PSY1900 – Психологія студентської організації», ми визначили такі: сутність комунікативних процесів у системі навчання; психологія соціальної взаємодії; сутність психології конфліктної взаємодії; зміст, закономірності, ефекти та бар'єри соціальної перцепції в навчально-виховному процесі; сутність соціальної психології груп і міжгрупової взаємодії. Цей курс розвиває вміння налагоджувати контакти впродовж спілкування; аналізувати використання вербальних та невербальних засобів спілкування в соціальній взаємодії; попереджати конфлікти та вміння їх конструктивно розв'язувати; виконувати й аналізувати результати соціометричного дослідження; застосовувати механізми соціальної перцепції.

Отже, студенти отримують перші знання про спілкування та конфлікти, що в майбутньому допоможе їм розібратися в особливостях професійного спілкування як психологічної категорії, а також формуються вміння розкривати і розуміти стадії та стилі поведінки в конфліктних ситуаціях, уточнювати бар'єри взаємодії, щоб сприяти усуненню конфліктів.

Контент-аналіз навчальних програм «Психосоціальний розвиток», «Пізнання, емоції і мова», «Вступ до когнітивної психології» показав, що зміст цих програм охоплює питання, пов'язані з фор-

муванням ціннісних орієнтацій, професійної компетентності, розвитком рефлексії, виробленням власних професійних знань, умінь і навичок, збагаченням досвіду соціально-психологічної діяльності.

Якщо ж проаналізувати навчальну дисципліну «PSY2405 – Вступ до психології праці», то можна помітити, що цей курс є головною темою в норвезькій моделі ринку праці й охоплює застосування норвезьких законів і правил, міжнародних досліджень та соціальних стратегій у міжнародній психології праці. Це допомагає розв'язувати такі проблеми, як підбір персоналу, трудові відносини, лідерство, спілкування у співпраці, пов'язані з роботою установ правосуддя, організації культури та розвитку трудового колективу, розвитку людських ресурсів, особистості, а також кар'єри та управління кар'єрою.

На практичних заняттях закріплюються і поглиблюються професійні знання, уміння, навички в роботі з різними категоріями майбутнього фахівця соціономічної професії, у різних закладах й організаціях.

Такі методи і прийоми навчання, як розв'язання проблемних, особистісно-зорієнтованих ситуацій, аналіз відео-ситуацій, ділові ігри, тренінгові заняття, формують та розвивають конфліктологічну культуру майбутніх фахівців соціономічних професій.

Під час проведення практичних занять із «Тренінгу спілкування» у студентів розвивається власний стиль спілкування, формуються комунікативні навички, вдосконалюється культура мовлення. Адже метою цього практичного заняття є ознайомлення студентів із психологічними особливостями спілкування, провідними закономірностями спілкування, основними перешкодами в процесі спілкування, засобами та прийомами побудови ефективного спілкування.

Матеріали цього курсу забезпечують розвиток у студентів таких умінь: вести діалог; ставити запитання; аналізувати проблемні ситуації та розробляти план їх розв'язання; володіти культурою слухання та говоріння; моделювати ситуації та виробляти правильний стиль спілкування; виступати перед аудиторією; переконувати співрозмовника.

Практика є відповідальним етапом у підготовці майбутніх фахівців соціономічної сфери. Вона дає змогу студентам перевірити на практиці набуті теоретичні знання, а також переконатись у правильності обраного професійного шляху та здатності працювати в цій галузі.

Тому тренінгові заняття «Психологія спілкування», «Життя без конфлікту», тренінги «Взаємодія у конфліктах» є важливими практичними складниками, під час яких відбувається пошук причин відповідних дій, у тому числі й конфліктних, та аналізу ситуацій, знайомство з технікою, етапами і процедурами попередження та виходу з конфліктних ситуацій. У рамках цих занять відбувається озброєння студентів практичними рекомендаціями з проблем саморегуляції в конфліктних ситуаціях із проблем міжособистісного спілкування.

Аналіз соціального контексту сучасного розвитку вищої освіти в Норвегії дає змогу зробити такі **висновки**: в основі підготовки та розвитку конфліктологічної культури фахівця в країні знаходяться ціннісні орієнтири суспільства, що рухається стрімкими темпами до полікультурної, поліетнічної та полілінгвістичної спільноти. Вони ґрунтуються на усталених цінностях західної демократії: визнанні прав людини, автономії особистості та її свободи; відповідальності; сприйнятті різноманітності та відмінності інтересів, уподобань та цілей професійної діяльності людини; активній толерантності тощо.

Отже, проведений аналіз свідчить про наявність позитивного досвіду Норвегії, що може бути творчо використаний у вітчизняній практиці професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій.

Проведення наукових досліджень, удосконалення змісту освітніх програм та наповнення навчальних дисциплін матеріалом сприяє підготовці сучасного конкурентноспроможного фахівця з високим рівнем сформованості конфліктологічної культури.

Перспективою подальших досліджень є впровадження деяких навчальних програм, курсів, ефективних методик, а також права студентів на самостійний вибір навчальних дисциплін із теоретичної та практичної психології, що формують конфліктологічну культуру як складову частину професійної культури фахівців соціономічного профілю.

Джерела та література

1. Вища освіта і Болонський процес : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. Ф. Дмитриченко, Б. І. Хорошун, О. М. Язвінська, В. Д. Данчук. – К. : Знання України, 2006. – 440 с.
2. Учись, работай, отдыхай // Высшее образование в Норвегии / пер. С. Яшкиной. – 2007. – № 38 (156). – С. 8–9.

3. Грецов А. Г. Выбираем профессию. Советы практического психолога / А. Г. Грецов. – СПб. : Питер, 2006. – 224 с.
4. Логвиненко Т. О. Особливості професійної підготовки соціальних працівників у системі вищої освіти Данії / Т. О. Логвиненко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2010. – № 1. – С. 59–65.
5. Логвиненко Т. О. Проблеми модернізації підготовки соціальних працівників у Скандинавських країнах: сучасні тенденції [Електронний ресурс] / Т. О. Логвиненко // Вісн. Черкас. ун-ту. – 2008. – Вип. 122. – С. 77–81. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/n122/N122p077-081.pdf
6. Поліщук В. А. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід : [посібник] / В. А. Поліщук. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2003. – 184 с.
7. Світовий досвід підготовки вчених та роль у їх становленні університетів світового класу : IV-й Всеукр. фестиваль науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tempus.org.ua/uk/korysna-informacija/prezentaciji/260-presentation-researcheducation1/download.html>
8. Система освіти в Норвегії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : by Nataly Arapin on Prezi http://prezi.com/2lmx1zqw0_bo/presentation/http://ask.bibsys.no/ask/action/show?pid=131429701&kid=biblio
9. Филипповец Л. Ф. Обучение за рубежом. Страны Северной Европы [Текст] / Л. Ф. Филипповец. – М. : АСТ: Восток – Запад, 2006. – 206 с.
10. Denmark // Focus on the Structure of Higher Education in Europe 2006/07. National Trends in the Bologna Process. – Brussels : Eurydice, 2007. – P. 130–134.
11. Higher Education in Europe 2009: Developments in the Bologna Process. – Brussels : Eurydice, 2009. – 72 p.
12. Social Work with Marginalized Persons in the Social Community – the Experiences of Poland and Norway. – Warsaw : Academy of Special Education Publishing House, 2011. – 171 p.

Браницкая Татьяна. Формирование конфликтологической культуры будущих специалистов социо-

номической сферы в скандинавских странах. В основе подготовки и развития конфликтологической культуры специалиста в Норвегии находятся ценностные ориентиры общества, движущегося стремительными темпами к поликультурным, полиэтничным и полилингвистическим сообществам. Они основаны на устоявшихся ценностях западной демократии: признании прав человека, автономии личности и ее свободы; ответственности; восприятию разнообразия и различия интересов, предпочтений и целей профессиональной деятельности человека; активной толерантности и т. д. В статье исследуется опыт формирования конфликтологической культуры будущих специалистов социально-экономических направлений и особенности преподавания конфликтологических дисциплин в университетах скандинавских стран, в частности в Норвегии, что может быть творчески использовано в отечественной практике профессиональной подготовки будущих специалистов социально-экономических профессий.

Ключевые слова: конфликтологическая культура, социально-экономические профессии, будущие специалисты.

Branitskaya Tatyana. Formation of Conflictological Culture of Future Specialists of Socioeconomic Sphere in the Scandinavian Countries. At the heart of preparation and development of conflictologic culture of the expert in Norway are valuable reference points of a society which moves fast rates to polycultural, polyethnic and polylinguistic assemblage. They are based on the settled values of the western democracy: a recognition of human rights, autonomies of the person and its freedom; responsibility of perception of a diversity and distinction of interests, preferences and the purposes of professional work of the person. In the article the formation experience conflictologic culture of the future specialists of socioeconomic sphere and features of teaching conflictologic disciplines at the universities of the Scandinavian countries, namely, in Norway that can be creatively used in domestic practice of vocational training of the future specialists socioeconomic trades is investigated.

Key words: conflictologic culture, socioeconomic trades, the future specialists.

Стаття надійшла до
редколегії
21.04.2014 р.